

De schillenman

Een geschiedenis van vier generaties

Julian de Vos

2018

De schillenman

Julian de Vos (1969).

Foto achterpagina

Wouter de Vos (1945-2000).

Foto voorpagina

Johannes de Vos (1884-1942) aan het werk als schillenophaler in de Legmeerstraat in Amsterdam-Zuid, in de jaren dertig van de twintigste eeuw.

Internet

www.genealogiedevos.nl

Mijn onderzoek voor dit verhaal heeft enkele jaren in beslag genomen. De bronnen die ik gebruikt heb en de mensen die mij bij het onderzoek geholpen hebben staan bij de bronvermelding. Indien u informatie uit dit boek wilt gebruiken, dan uitsluitend met mijn toestemming via juliandevos@gmail.com.

Landsmeer, 2018

Schrijver	Julian de Vos
Coverontwerp	Julian de Vos
Gepubliceerd via	www.bravenewbooks.nl
ISBN	9789402198706
©	Julian de Vos

Inhoud

1	Westwoud	13
2	Van Ooltgensplaat naar de Haarlemmermeer	31
3	In Nieuwer Amstel en Sloten	73
4	In Wekerom en Meulunteren op de Veluwe	109
5	Van Colijnsplaat naar Haarlemmerliede	129
6	Van Sloterdijk naar de Haarlemmermeer	159
7	Van de Veluwe naar Ruigoord en Zwanenburg	197
8	Van Badhoevedorp naar de Lutkemeer	229
9	Op de Lutkemeerweg en de Osdorperweg	277
	Bronnen	309
	Noten	317

Kwartierstaat Wouter de Vos

Generatie 1 - Proband

1. Wouter de Vos

* 1945 Badhoevedorp † 2000 Westwoud, 54 jaar

X 1968

Berna Pouw

* 1945 Amsterdam

Generatie 2 - Ouders

2. Cornelis de Vos

* 1914 Sloterdijk † 1992 Amsterdam, 78 jaar

X 1942

3. Maartje Jasprina Veer

* 1921 Ruigoord † 2015 Amsterdam, 93 jaar

Generatie 3 - Grootouders

4. Johannes de Vos

* 1884 Sloten † 1942 Amsterdam, 57 jaar

X 1909

5. Maartje van Driel

* 1883 Sloten † 1962 Sloten, 78 jaar

6. Wouter Veer

* 1887 Wekerom † 1966 Zwanenburg, 79 jaar

X 1913

7. Maartje de Fouw

* 1894 Haarlemmerliede † 1981 Zwanenburg, 86 jaar

Generatie 4 – Overgrootouders

8. Cornelis de Vos

* 1846 Ooltgensplaat † 1912 Apeldoorn, 65 jaar
X 1873

9. Pietertje Schouten

* 1851 Nieuwendam † 1885 Sloten, 33 jaar

10. Jacob van Driel

* 1843 Nieuwer Amstel † 1922 Amsterdam, 78 jaar
X 1872

11. Maartje Olie

* 1851 Oterleek † 1919 Sloten, 67 jaar

12. Aart Veer

* 1851 Lunteren † 1926 Meulunteren, 74 jaar
X 1879

13. Jannigje van Maanen

* 1850 Meulunteren † 1938 Bennekom, 87 jaar

14. Marinus Thomas de Fouw

* 1863 Colijnsplaat † 1954 Haarlem, 90 jaar
X 1893

15. Geertrui Groeneweg

* 1869 Woubrugge † 1916 Haarlemmerliede, 47 jaar

1

Westwoud

Wouter de Vos
1999 – 2000

'Ik ga' zei hij en zijn ogen vielen dicht. Mijn vader stierf op de elfde dag van de nieuwe eeuw. Hij lag midden in de woonkamer van mijn ouderlijk huis, in een ziekenhuisbed op wielen dat zijn sterfbed is geworden. Het bed met Wouter in een nieuwe, levenloze gedaante leek een vreemde entiteit, een eigenaardig contrast met de ruimte waarin mijn vader twintig jaar leefde. Wouter wilde een paar weken eerder sterven, nog voor de kerst van 1999. Dat was te vroeg, daar waren wij, zijn gezin, nog niet aan toe, een doodskist op de plek in de woonkamer waar een opgetuigde kerstboom moest staan.

Enkele maanden eerder, het is de zomer van 1999. Wouter is begonnen met het onderzoek naar zijn familiegeschiedenis, nog onwetend van de sluimerende ziekte. Hij heeft een paar oude documenten bij zijn moeder opgehaald en de gegevens in de computer gezet. Wouter noemt een plaatsnaam die ik mij niet meer herinner, hij is van plan om daar naar het archief te gaan om zijn voorouders te zoeken, nieuwsgierig als hij nu is naar zijn wortels. In zijn werkkamer laat hij een trouwboekje van zijn opa en oma Johannes de Vos en Maartje van Driel aan mij zien. Een vergeeld boekje met een bruine kaft waar in een sierlijk handschrift staat geschreven dat Johannes en Maartje op 10 juni

1909 in Sloten getrouwd zijn. Hun beide ouders staan onder aan de bladzijde bijgeschreven. Ik zie de namen van de vierde generatie voor mij, ik lees ze en ze zijn nog nietszeggend. Cornelis de Vos en Pietertje Schouten zijn de ouders van Johannes. Jacob van Driel en Maartje Olie de ouders van mijn overgrootmoeder Maartje. Ik ken ze niet, mijn kennis van de familie reikt niet verder terug in de tijd dan mijn grootouders die ik oppervlakkig ken als twee oudjes die hun leven uit zaten in een appartement in de Bijlmer in Amsterdam.

Wouter is zoon van een schillenman. Zijn vader verdiende de kost door met paard en wagen afval van voedsel op te halen, huis aan huis in de stad Amsterdam. Vies en fysiek zwaar werk, de hele dag door de stad sjouwen, trap op en trap af met emmers etensresten. Eenvoudige mensen waren de ouders van Wouter, in zijn jeugd net niet onder de armoede grens. Dat zal voor zijn grootouders en de generatie daarvoor niet veel anders geweest zijn, eenvoudige arbeiders die overleefden aan de onderkant van de maatschappij.

Wouter werkte later in de stad als leraar op de Hogeschool van Amsterdam, studenten opleiden en stagiaires begeleiden, daarbij gaf hij trainingen aan leerkrachten in Tanzania met zijn eigen stichting 'Shubi', opgericht om dove kinderen in Tanzania te helpen. Het verschil in kansen en welvaart met zijn ouders is bijna onvoorstelbaar, het contrast in levens met zijn voorouders is immens groot. Het is Wouter gelukt om in een doorgaande lijn van generaties eenvoudige arbeiders op te klimmen in de maatschappij, van de bok op de schillenkam naar docent aan de Hogeschool, van de kleine wereld in de Lutkemeerpolder net buiten de stad naar een werkzaam leven in Afrika, in Tanzania. Ondanks het verschil in levens voelde Wouter zich wel sterk verbonden aan de generaties voor hem, getuige zijn nieuwsgierigheid naar zijn voorouders.

Ik heb mijn vader gekend en mijn opa ontmoet, maar ik wil hun volledige geschiedenis kennen. Op twee belangrijke vragen

wil ik nog antwoord: Hoe zijn de levens van mijn vader en zijn vader verbonden aan de voorgaande generaties? En wat heeft voor Wouter het grote verschil met zijn voorouders gemaakt?

Het is maandag 17 oktober 1999. Om half tien in de ochtend heeft Wouter het nieuws van de behandelend arts gekregen waarvoor hij al een paar dagen in vrees leefde. Er waren 'a-typische cellen' gevonden in zijn lichaam, kanker. Diezelfde maandagavond kom ik aan in Westwoud. Hij zit in het midden van de blauwe leren bank, in het midden van de huiskamer. Ik zie hem bij binnenkomst op de rug. Ik loop de kamer in en ik kijk Wouter aan. Ik schrik. Ik zie hem verslagen. Hij kan letterlijk niets zeggen, er komt geen woord, geen klank uit zijn mond, het geluid stopt ergens in zijn keel. Hij zit helemaal vast. We raken elkaar aan. Nu is het anders dan het altijd geweest is. Ik heb geen moment twijfel aan genezing, dit komt goed.

In 1991 raakt Wouter vanuit de Hogeschool van Amsterdam betrokken bij een project in Tanzania. Doof geboren kinderen in deze landen zijn de meest kansarme kinderen in één van de meest kansarme landen. In Oost-Afrika zijn mensen op zichzelf aangewezen, het recht van de sterkste is de heersende wet in deze gebieden. Niet of slecht horen is dan voor veel kinderen een onoverkomelijk obstakel om normaal te functioneren in deze maatschappijen, of om überhaupt deel te nemen aan de strijd om te overleven. En dan ontdekt Wouter ook nog dat relatief veel kinderen doof zijn in Tanzania. Het lot van deze kinderen grijpt hem direct aan en dat heeft verstrekken gevolgen.

Wouter start het project in Tanzania met het geven van trainingen aan leraren van dovenscholen. Het doel is om het onderwijs aan deze kinderen op een hoger niveau te krijgen, maar al snel merkt Wouter dat de situatie veel complexer is. Snel en op een harde manier maakt hij kennis met een vreemde cultuur. Toch klopt er iets in zijn gevoel, hij voelt zich erg snel thuis in deze

omgeving. Wouter ziet dat het overbrengen van theoretische kennis een beperkt deel van de aanpak is. Hij kan vertellen aan een Tanzaniaanse leraar hoe hij een hoorapparaat moet inregelen bij een doof kind, maar dat heeft weinig zin als de leraar alleen beschikt over een tweedehands hoorapparaat van een oude man uit Europa, met een oorstukje dat niet past. Het oorstukje zit in de oorschelp en moet exact op maat gegoten zijn om een hoorapparaat goed te laten werken. In Tanzania is één laboratorium om oorstukjes te fabriceren en om slechthorenden een hoorapparaat aan te meten. Veel slechthorende kinderen in afgelegen gebieden krijgen daardoor geen enkele hulp. Laat staan dat er een werkend batterijcelletje in de oude hoorapparaten zit, die zijn niet ruim beschikbaar in Tanzania. 'Je kan een timmerman leren timmeren, maar niet zonder een goede hamer, spijkers en hout' zegt Wouter.

In 1993 trekt de Hogeschool van Amsterdam zich terug uit het project vanwege een tekort aan fondsen. Het maakt Wouter boos. Onzin zegt hij, 'er is genoeg geld, als ik zoveel geld had, dan...'. Wouter besluit het project op eigen houtje voort te zetten. Hij richt een stichting op, 'Shubi'. Hij noemt de stichting naar een doof meisje dat hij ontmoet heeft in Tanzania. Hij regelt stagiaires van de Hogeschool, vrijwilligers onder vrienden, familie en vrijwilligers in Tanzania en richt een bestuur op. Wouter heeft een plan. Een allesomvattend plan om dove kinderen in Tanzania te helpen. Hij bedenkt een 'Toolkit', een mobiel audiologisch laboratorium dat met eenvoudige middelen in Oost-Afrika kan werken. Hoogstaande westerse technieken gaan aan de kant voor een snelkookpan voor het fabriceren van de passende oorstukjes en surfkokertjes met daarin oplaadbare huis-, tuin- en keukenbatterijen die de kinderen zelf eenvoudig aan zonnepanelen koppelen. De zon schijnt genoeg in Tanzania. De tweedehands hoorapparaten gaan de prullenbak in. Via zijn netwerk, opgebouwd als docent op de Hogeschool, regelt hij bij fabrikanten tegen inkoopprijs, of lager, nieuwe hoorapparaten. Hij

neemt geen genoegen met elk hoorapparaat dat hij kan krijgen, hij neemt alleen de apparaten mee waarvan hij vindt dat ze goed zijn voor de kinderen. Als Wouter een probeerset met nieuwe hoorapparaten van een fabrikant krijgt verdwijnt er wel eens een. Officieel meldt Wouter dat hij niet weet waar het apparaatje gebleven is. Het geld dat hij verdient voor het geven van cursussen bij deze fabrikanten gaat rechtstreeks naar de stichting. Hij regelt de broodnodige dure audiometers die her en der werkloos in een magazijn van een ziekenhuis staan. Hij doet aan fondsenwerving via zijn netwerk en zijn grote hobby, het Westfries Mannenkoor. Hij organiseert korenfestivals waar hij voor de stichting geld ophaalt. Hij geeft lezingen, 'even een 'lullepot' houden' en vraagt subsidies aan. De stichting zelf kost nauwelijks geld. Hijzelf, het bestuur, de vrijwilligers ontvangen niets, overhead kosten zijn er nauwelijks. 'Low cost, highly efficient' noemt hij het. Wouter zet zijn vaste arbeidscontract bij de Hogeschool van Amsterdam om in een freelance contract, wat hem de vrijheid geeft om minder te werken en twee keer per jaar naar Tanzania te vliegen.

In Tanzania staan de dovenscholen waar de kinderen wonen en leren vooral in de binnenlanden. De omstandigheden zijn primitief, powercuts zijn aan de orde van de dag. De primaire levensbehoeften komen regelmatig in gevaar. Er is weinig meer belangrijk dan onderwijs, maar als er te weinig eten of drinken is, dan stopt alles en wordt het bestaan voor deze kinderen een strijd om te overleven. Eén school heeft bedden nodig voor de kinderen. Wouter en zijn medewerkers regelen hout zodat de leraren samen met de kinderen de bedden kunnen timmeren. Een rijke Indiër krijgt lucht van de aanwezigheid van Wouter in het dorp. Hij wil een hoorapparaat voor zijn zoon kopen. Maar Wouter is niet in Tanzania om de nieuwe hoorapparaten te verkopen. Hij doet het wel, hij verkoopt het apparaat niet voor geld aan de rijke Indiër, hij ruilt het voor een koe. Voor de dovenschool is de koe van grotere waarde dan geld, elke dag melk en na de slachting van het rund veel vlees dat niet altijd te koop is.

Wouter is veeleisend en hard. Hij vraagt veel aan de leerkrachten van de dovenscholen, meer dan wat ze gewend zijn, daar staat tegenover dat hij veel geeft. Een van zijn belangrijke uitgangspunten is 'cost sharing', wij helpen, maar dan brengen jullie ook iets in. Half of gebrekkig werk van een school accepteert hij niet, dat noopt hem tot stopzetten van hulp aan een school. De voorzitter van de stichting, Gerard Meijerink, vertelt: 'Toen ik Wouter leerde kennen moest ik best wel aan hem wennen. Aan zijn soms stevige uitspraken en zijn recht voor z'n raap aanpak. Later besepte ik dat deze stoerheid slechts de buitenkant was. Want onder die stoerheid school een emotioneel en bewogen mens, met een zeer gevoelige antenne voor onkunde en onrecht. Ik was met Wouter op een school in Morogoro. De school vroeg nogal wat extra steun van Shubi. Wouter zegt tegen mij: 'Gerard, dit gaan we uitonderhandelen. Laat mij het woord doen. Zolang het niet goed gaat blijf jij moeilijk kijken, dan zeg ik gewoon dat de voorzitter het nog niet goedkeurt.' Het komt tot een overeenkomst, de school verdubbelt haar capaciteit door de lokalen aan te passen waardoor de stichting haar steun optimaal kan inzetten. Wouter geeft letterlijk veel, de tijd die hij in zijn stichting steekt kost hem arbeidstijd en inkomen. Wouter is een idealist, die zijn eigen kennis en vaardigheden inzet, met twee benen in de Tanzaniaanse klei. Hij veroorlooft het zich, ten kostte van eigen gewin, om kansarme kinderen in een ander deel van de wereld te helpen.

Op oudjaarsdag 1999 komt er een email binnen van het Tanzaniaanse Ministerie van Onderwijs en Cultuur. Het nieuws over het naderende einde van Wouter is ook in Tanzania aangekomen. De Commissioner for Education mr. Ndeki schrijft: 'I acknowledge receipt with great sorrow your fax message about Mr. Wouter's deteriorating health. The Ministry of Education and Culture is sharing with you these sorrowful last days of our beloved friend Wouter who for the last nine years, he has

tirelessly been working with us on the welfare of deaf children in Tanzania. In fact we find it difficult to define Wouter's devotion to Tanzanian deaf children. Teachers and deaf pupils who have already heard this sad news are sending comforting greetings to Mrs. De Vos & Julian de Vos.' Ondanks Wouter's ziekte gaat het werk wel door. Halverwege het bericht heeft Wouter nog aanwijzingen geschreven voor de reis naar Tanzania die in mei 2000 moet plaatsvinden. Dat gaat hij niet meemaken, maar anderhalve week voor zijn dood kan hij zijn levenswerk nog niet loslaten.

Wouter schopt het ver in Tanzania. Eind jaren negentig ondersteunt het ministerie van onderwijs van Tanzania zijn werk op twaalf scholen voor dove kinderen door het hele land. Andersom leert Wouter ook van de Afrikaanse cultuur, hij vertelt aan een collega dat hij door de ervaringen in Tanzania nu beter begrijpt dat de dood bij het leven hoort. Tot op de dag van vandaag is de stichting Shubi nog steeds actief met het overbrengen van kennis en het scheppen van voorwaarden voor dove kinderen in Tanzania. Shubi is het levenswerk van Wouter, hij noemt het de apotheose van zijn werk.

Typend voor het karakter van Wouter is een verhaal over zijn werk als docent Logopedie en Akoepedie. Wouter is toonaangevend en vooruitstrevend in Nederland. Hij zit bovenop innovaties, studies en onderzoeken. Hij geeft cursussen voor commerciële bedrijven in hoortechologie. Zo nu en dan komt er een aanbieding voorbij om te werken voor deze grote firma's. Eén keer is het aanbod erg aantrekkelijk. Hij krijgt een blanco cheque als hij zijn handtekening zet. Wouter peinst er niet over. 'Ik heb geen zin om de hele dag met een stropdas te lopen' zegt hij.

Woensdag 17 november 1999. 's Ochtends ben ik in Westwoud. Met mijn moeder Berna zet ik een oude bank bij het grofvuil. We hebben Wouter de vorige avond met goede moed achtergelaten in het AMC voor een operatie waarbij de chirurg zijn maag vol met

tumoren zal verwijderen. Het komt goed. Nu hij op dit moment onder het mes ligt begin ik te twifelen aan de goede afloop. Ik heb wat gelezen over zijn ziekte, ik concludeerde snel dat de slechte kans op overleving bij maagkanker niet voor Wouter's maagkanker gold, vijftien procent van de patiënten overlijdt binnen vijf jaar stond er in de folder. Het opruimen van een oud bankstel is nu een manier om niet zenuwachtig te wachten. Tegen het middaguur komen we aan in het AMC in Amsterdam Zuid-Oost. We wachten in een ruimte met uitzicht op de Bijlmer. Doelloos en tegelijk voortdurend angst wegdrukkend wachten. Ik kijk de gang in en ik zie dat de chirurg op ons af komt lopen. Tijd vertraagt. Vertel dat het goed is, vertel dat het goed is! Kleine signalen geven fouten in mijn scenario. Ik kijk naar de chirurg, ik zie geen glimlach. Ik zie geen geruststelling, ik zie geen ontspanning. 'Loopt u even mee?' Mis.

Een witte Koga Miyata met een frame van staal. Versnellingen, de 'peddeltjes', op de schuine buis van het frame en een leren San Marco zadel met ingeborduurde logo's. Een Shimano 600 groep. Wouter is trots op zijn racefiets. De fiets was duur in aanschaf, hij behandelt de fiets met grote voorzichtigheid. In de garage staat nooit een auto, de witte Koga Miyata hangt droog en schoon op een haak aan de wand. Het tenue is een Panasonic shirt van de ploeg van Peter Post, 'daar zijn we van.' We fietsen zo nu en dan samen. Kleine tochten van dertig of veertig kilometer, of naar Amsterdam op en neer, tachtig kilometer vinden we een flinke afstand. Bepaald door het oerinstinct draaien deze tochten voornamelijk om één levensbelangrijke zaak, de eindsprint bij het plaatsnaambordje Westwoud. Wouter kan op één manier zegevieren, door mij op gewiektheid in de luren te leggen. Op pure snelheid is hij door het leeftijdsverschil inmiddels kansloos. Wouter neemt een paar kilometer voor Westwoud de kop over. Vermoeid van de tocht naar Amsterdam volg ik. We zijn bijna thuis. Op een goed moment steekt hij zijn hand links uit. Ik begrijp

de route niet, Westwoud is de andere kant op, ik volg hem wel. En dan gooit hij op de splitsing plotseling het stuur om en zet een sprint rechtsaf in, rechtstreeks naar de streep, mij links afgeslagen achterlatend. Vloekend knijp ik in de remmen en stop. Ik keer om en probeer zo snel mogelijk mijn voet weer in het riempje van het pedaal te krijgen. De wereld om mij heen bestaat niet meer. Ik heb nog één wezenlijk belangrijke taak in mijn leven, fietsen, volle bak fietsen. Ik fiets alle lucht uit mijn longen om hem terug te halen. Als dat bijna lukt lachen we, samen zo hard fietsend als we kunnen.

Op 10 december 1999 schrijft Wouter aan een oude bekende: 'Hallo ..., Zoals je wellicht al weet is mijn operatie mislukt vanwege de vele uitzaaiingen op het buikvlies en in de darmen. (Onzichtbaar op scan). Ook chemo helpt bij dit carcinoom in het gunstigste geval slechts beperkt en zeer tijdelijk. Mijn levenseinde heeft zich dus onmiskenbaar aangekondigd. Zeer onwezenlijk, maar stap voor stap dringt het tot ons door. Desondanks ben ik toch maar weer on-line. Groet! Wouter.'

Woensdag 15 december 1999. Ik kom terug in Westwoud en ik blijf nu, ik trek weer in bij mijn ouders. In de buitenwereld functioneer ik nog nauwelijks en bovendien is tijd nu schaars en zeer kostbaar. In de woonkamer vertelt Wouter dat het voor hem duidelijk is, hij is klaar om dood te gaan. 'Het was een mooi leven, maar een beetje kortig' reageert hij nuchter. Het is typerend voor hem. Er is niks meer te redden, dan maar meteen stoppen. 'Fact of life' zegt hij met enige regelmaat, er is niets aan te doen. Ik zeg dat ik het erg snel vind, erg vroeg. Mijn moeder ook. Ik zie aan Wouter dat hij ons gehoord heeft, maar reageren doet hij niet. Accepteren wel. En dan stopt het onderhandelen over euthanasie vrij snel. We praten er niet meer over.

Eten kan hij niet meer, hij voedt zich met calorierijke drankjes. Roken gaat nog erg goed. Geen shaggies meer uit zijn trouwe blauwe pakje Drum, nu rookt hij Marlboro sigaretten. Een klein

beetje troost. Onze gesprekken gaan over loslaten. Alles wat belangrijk is weer laten gaan om af te ronden. We spreken af dat we de woorden 'wat als' niet gebruiken. We accepteren de situatie zoals die is en we tellen onze zegeningen. We spreken over mijn toekomst, Wouter zegt 'Ik zal jouw kinderen nooit kennen.'

Samen zitten we op zijn werkkamer achter de computer. De code voor het internetbankieren tikt hij twee keer in, voor de zekerheid. Op het nieuws gaat het over het EK voetbal, in het komend voorjaar. Wouter zegt 'dat gaan we niet winnen.' Er valt een stilte. We denken allebei hetzelfde, we zeggen het niet. Ik heb mijn bivak op een matje in de hoek van Wouter's werkkamer met uitzicht op een immense CD collectie, een kast met een kleine duizend of meer hardplastic hoesjes. Ik til Wouter elke avond naar boven, op mijn rug. Elke avond hoopt hij dat hij 's ochtends niet meer wakker wordt.

Toddik. Mijn vader gebruikte het woord vroeger onregelmatig. Vooral knoeien met eten, of welk 'vies' gewoonte gedrag van kinderen, was een aanleiding om mij uit te maken voor toddik. Zo, van vader op zoon, heb ik de uitdrukking meegenomen naar mijn volwassen leven, het is inmiddels weer ingeburgerd in een nieuwe generatie. Gedurende de zoektocht naar mijn voorouders, meer precies, de vier generaties die mij voor gingen, kreeg ik meer aandacht voor de uitdrukking. Het Nederlands woordenboek bood geen uitkomst, het woord behoort niet tot de officiële Nederlandse taal.

Hoe kende mijn vader het woord toddik? In ieder geval weer van vader Cornelis. Authentiek Amsterdams dialect was mijn aanname, want voor zover ik wist waren wij Amsterdammers. Gedurende mijn onderzoek heb ik rondgevraagd naar het woord toddik om de afkomst te achterhalen, maar niemand in mijn Amsterdamse wereld kende het woord of de betekenis, laat staan de afkomst. Alleen mijn tante Hert, die wist dat het woord bij vader Cor vandaan kwam.

De term toddik komt in dit verhaal in een breder verband voor, rond 1900 en de periode daarvoor blijkt dat Nederland nog weinig hygiënisch is. Het schoon houden van het huis, de verzorging van kinderen hebben nog niet de prioriteit van nu. Het is een vieze boel in Nederland in de negentiende eeuw en dat heeft akelige consequenties in dit verhaal.

In de zoektocht naar de oorsprong van toddik gaf het Etymologisch woordenboek de oplossing. De uitdrukking ‘toddik’ of ‘taddik’ komt van ‘tad’, een nevenvorm van ‘tod’. De betekenis is ‘vuilpoets’. Via een verwijzing op internet blijkt dat het woord voorkomt in een krantenartikel in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 2 juni 1929. In het stadsarchief van Rotterdam vind ik de betreffende uitgave met het artikel terug. Ik lees het artikel met stijgende verbazing. De krantenkop luidt: ‘Taal-antiquiteiten en -ariteiten van Oost-Flakkee.’ Ik weet inmiddels dat mijn voorouders ‘de Vos’ in 1855 vertrokken vanuit het dorp Ooltgensplaat, een dorp aan de oostkant van Goeree-Overflakkee, ofwel: ‘Oost-Flakkee’. Hun bestemming, de Haarlemmermeer nabij Amsterdam. Het woord ‘toddik’ of ‘taddik’ betekent volgens het krantenartikel ‘viezerd of vuilik’. Het werd blijkbaar gebruikt in het dialect van Ooltgensplaat in de negentiende eeuw. Zou het woord ‘toddik’ dan honderdzig jaar door de tijd zijn meegereisd met mijn familie, van vader op vader, om in het heden bij mij aan te komen, als een tastbaar spoor uit de geschiedenis?

Toddik heeft de tijd overleefd, maar ergens in de tijd is de oorsprong van mijn voorouders wel vergeten. Dat onze voorouders anderhalve eeuw terug migranten waren, nieuwkomers in de polders ten westen van Amsterdam, dat weet niemand meer. Ergens in de familielijn heeft een vader of moeder het niet meer aan de kinderen verteld. Het lijkt ver terug in de tijd, anderhalve eeuw, maar het is niet meer dan de levensspanne van twee mensen. Zo kort geleden is het gebeurd, zo snel is het vergeten.

Schagen, dinsdag 17 januari 2000. Op de begrafenis van Wouter zit links van de doodskist het voltallig Westfries-Mannenkoor in de aula van het crematorium, zestig mannen in zwart pak gestoken. Het koor zingt voor de eerste keer zonder Wouter en als laatste keer voor hem, een afscheidsoptreden. Het koor zingt Händl, een gebed van Gavanski en een hymne van Bortniansky. Het grote koor wisselt af met een klein koor, het 'Paard van Troje' waar Wouter jarenlang de baspartij in zong. Door de kleinschaligheid van het koor is het gemis van Wouter tussen hen in opeens confronterend zichtbaar. Ze zingen Schubert, voor en tegelijk zonder Wouter.

Twee weken eerder is een kleine delegatie van het Westfries Mannenkoor op bezoek in Westwoud, om Wouter te zien en om de afscheidsdienst van Wouter voor te bereiden. Een onwerkelijke situatie speelde zich voor mij af. Vijf mannen van middelbare leeftijd, serieus gebogen over het repertoire van het koor, beslissen welke liederen vier van deze heren gaan zingen voor de vijfde man die dan in zijn doodskist zou liggen. Een zeer serieuze kwestie voor Wouter, zoals muziek altijd al een zeer serieuze kwestie voor hem was. De liefde en toewijding voor muziek en het zelf zingen van klassieke werken heeft hij meegenomen uit zijn ouderlijk huis, van vader Cor. Eén van Wouter's onvermijdelijke keuzes voor het afscheid was 'Imagine' dat hij beschouwde als zijn lijflied. In zijn laatste wilsbeschikking schrijft Wouter '.. tenslotte wil ik dat 'Imagine' van John Lennon ten gehore wordt gebracht, als uitdrukking van mijn centrale levensopvatting.' Dat lied staat voor zijn eigen idealisme om de wereld, hoe klein zijn invloed ook, een beetje beter te maken. Imagine staat ook voor zijn liefde voor de popmuziek uit de jaren zestig en zeventig. En in tegenstelling tot Imagine, hoe onaangepaster, hoe leuker. In de enorme muziekkast van Wouter staan The Pretty Things en Neil Young tegenover Bach en Beethoven, de Beatles en de Stones tegenover Mahler en Dvořák. Wouter draait bij verjaardagen met liefde Tom Waits, een diep grommende stem en onaangepaste muziek. Tot

groot onbegrip van de bezoekende familie en dat weer tot het grootste genoegen van Wouter. Hij kan gedurende zijn ziekte niet meer naar muziek luisteren. Een poging om kerstmuziek op Eerste kerstdag te draaien lukt niet. Wouter vraagt of ik de muziek uit zet, hij kan of wil het niet horen.

Zaterdag 8 januari 2000. De huisarts komt 's ochtends langs. Wouter zit voorover gebogen over de Volkskrant. De huisarts wil weten hoe het gaat, hij is aan het peilen hoe het voornemen van euthanasie er voor staat. Ze zitten tegenover elkaar. Elk op een bank, met een salontafel in het midden. Wouter is net wakker. Hij heeft een ochtendjas aan, zijn haren in de war. Hij heeft te laat in de nacht nog een slaappil genomen. 'Hoe gaat het nu?' Wouter kijkt nauwelijks op. 'Hoe voel je je?' vraagt de huisarts nogmaals. 'Wacht even hoor, ik lees net iets veel belangrijkers. Seedorf heeft gescoord voor Real Madrid!' zegt Wouter zo enthousiast mogelijk, expres de situatie verwarrend. De huisarts kijkt ons meewarig en onbeholpen vragend aan. Wouter en de huisarts zijn al jarenlang goede vrienden.

In het weekend voor zijn overlijden heb ik mijn afscheidsrede voor de begrafenis getypt op de werkkamer. Ik vraag 'wil je het lezen?' Nee schudt hij. Zonder na te denken. In de eerste week van januari is het aankomende sterven van Wouter onontkomelijk. Voor eenieder is het duidelijk dat hij nog een paar dagen heeft. Het is broer Torres die het voorstel op tafel legt in bijzijn van de broers, zus en moeder Maartje. Wouter accepteert het voorstel met gelatenheid, of misschien wel onaangedaan, zonder veel emotie. Het is juist of Wouter de gunst verleent aan zijn familie. 'Ik zou graag nog even met Wouter onder vier ogen spreken, om afscheid te nemen' zegt Torres en dat willen Cohen, Maarten, Hert en moeder Maartje ook graag. Een afscheid, even alleen met Wouter, zeggen wat er gezegd moet worden en vragen wat er nog gevraagd moet worden. Het is een beladen voorstel omdat we nu openlijk uitspreken dat er geen volgende keer meer komt. Ik til Wouter op mijn rug de trap op, zoals ik elke avond doe om hem

naar bed te brengen. De slaapkamer doet dienst als afscheidsruimte. Eén voor één lopen ze naar binnen, de broers en zus. En één voor één komen ze huilend weer naar buiten. Als laatste gaat moeder Maartje naar binnen. Misschien huilt ze na het afscheid, misschien ook niet, het is nauwelijks zichtbaar. Het duurt nog even voordat Wouter komt. Hij heeft als enige niet gehuild, moe en afgemat als hij is. Later die dag vertelt Wouter wat zijn moeder aan hem gevraagd heeft, de laatste vraag van moeder aan zoon. 'Ze vroeg of ze een goede moeder was geweest. Ik heb ja gezegd. Wat moest ik anders?' Uit zijn reactie en lichaamshouding blijkt dat hij er tot in het diepste van zijn hart niets van meent. 'Ik heb nooit liefde gevoeld van mijn moeder' zegt hij even later. Een paar dagen later, op zondag 9 januari, is de familie van Wouter echt voor het laatst op bezoek.

Als het moet gebeuren, dan meteen, wat Wouter betreft was het in december al tijd om te sterven, al twijfel ik hoe echt die wens voor de kerst was. In de laatste week is Wouter echt klaar met zijn ziekte. Hij zegt letterlijk over de dood 'ik kijk er naar uit.' Het is wonderlijk hoe de geest zich zo plooit dat het zich klaar maakt voor het einde. Loslaten van zijn gezin lukt niet, hij accepteert wel dat zijn leven er op zit.

Zondag 9 januari 2000. Mijn moeder heeft haar toestemming gegeven aan Wouter, 's ochtends bij het wassen. 'Hij wacht op jou' heeft de huisarts tegen haar gezegd. In de middag is de familie op bezoek. Ik zit naast Wouter op het ziekenhuisbed. Ik houd zijn hand vast. Vasthouden zolang het kan. Ik kijk naar zijn gezicht en prent het beeld in. Een grauwe huid met vlekjes, een mager gezicht, een bultje onder zijn oor en waterige blauwe ogen. Ik probeer een voorschot op het gemis te nemen. Ik zeg tegen de familie dat de dood nu snel komt. Wouter draait zijn hoofd en kijkt me aan. Hij oogt doodop en knikt onmerkbaar zachtjes.

Maandag 10 januari. Afspraak voor de dood gemaakt: 11 januari om vier uur in de middag. Dinsdag, een uur voor de afspraak. Wouter kijkt de kamer rond. Het is stil in huis. Zijn blik blijft stil staan bij de koortas. Zwijgend overziet hij zijn leven.

Op zondag 17 oktober 1999 rijden we naar Rotterdam. We gaan een dagje naar Blijdorp. Ik heb een lomograaf bij me. Een camera die vier foto's op één beeld neemt, met enig verloop en als het goed gaat met flinke verkleuringen. Wouter rijdt, ik zit naast hem. Ik weet dat hij zich zorgen maakt over zijn gezondheid, maar we praten er nauwelijks over. Het is vooral stil. Ik maak met mijn lomograaf een foto van Wouter, en profil en met tegenlicht. De foto staat thuis op de kast. Vijf jaar later ga ik op zoek naar de geboorteplaats van Wouter, de Meidoornweg in Badhoevedorp. Ik fiets, zoekend naar het huisnummer, tegen een afzetting aan. Daarachter een talud met daarbovenop de snelweg A4. Het huis waar Wouter geboren is staat er niet meer. Er liggen een paar stroken asfalt overheen. Als ik 's avonds op de bank zit en naar de foto kijk dringt het pas tot me door. Het geboortehuis van Wouter stond op de plek waar nu de A4 bij Schiphol ligt. De lomo-foto van Wouter heb ik genomen op de A4, bij Schiphol, de spoorlijn naast de snelweg bij Schiphol is zichtbaar. De foto is exact gemaakt op de plek waar Wouter geboren is. Een dag na het nemen van deze foto krijgt Wouter de diagnose kanker. Het is zijn laatste gezonde dag geweest.

'Wordt nu maar weer wakker' zegt Berna. Wouter beweegt niet meer. Het is dinsdag 11 januari, half zes in de middag. 's Avonds is een groot deel van de familie naar Westwoud gekomen. Het is een surrealistische situatie. Een huis vol mensen met daar tussen in Wouter op zijn sterfbed. We drinken wijn, maar lachen niet. Ik verbaas me erover hoe vertrouwd het voelt dat er een dode man tussen ons ligt. Ik heb dode mensen altijd eng gevonden, mijn levenloze vader niet. De volgende ochtend komen de 'kraaien' in

huis. Ik bekijk het afleggen van een afstand. Ze wassen Wouter en trekken hem schone kleren aan, al gaat dat lastig, hij is zo stijf als een plank. Aan het einde van het ritueel wordt Wouter gekist. De houten jas is een eenvoudig model en staat op een koelinstallatie. Als de koelplaat aanslaat schudt Wouter even mee. Cohen, de jongste broer van Wouter is weer overgekomen uit Denemarken. Samen kijken we naar Wouter in zijn kist. Ik zie Cohen niet vaak, we spreken elkaar weinig, we omhelzen we elkaar zoals nog nooit gebeurd is. We zoeken troost bij elkaar. Een paar dagen voor het overlijden van Wouter heeft Cohen nog een brief gestuurd. 'Dit doet zeer. Klootzak, waarom doe je dit. Ik meen het niet, ik denk het wel, omdat ik je liefheb. Voor mij verliest het leven een heel deel waarde, zodra jij dit leven gaat verlaten. Ik had gehoopt dat je nog een half jaar of meer had. Ik heb dit niet durven mailen. Ik doe het nu wel, voor het te laat is.'

Op de ochtend van de crematie heb ik een sterk gevoel dat ik zo dicht mogelijk bij Wouter wil blijven, bij alles wat er met hem gebeurt op deze dag. Voor de zekerheid stoppen we nog een paar foto's van onszelf in de borstzak van zijn overhemd. Dan ben je niet helemaal alleen, we gaan met je mee. Ik geef een laatste kus op zijn voorhoofd. De kus geeft onmiddellijk een blauwe plek op zijn witte huid. Als ik met de deksel van de kist in mijn hand sta dringt het tot in het diepst tot mij door dat dit het laatste beeld is, de laatste keer dat ik Wouter zie. Al is de gedachte is te ingrijpend om in één keer te verwerken, ik moet er dwars door heen. Ik schroef de kist dicht. Impulsief haal ik twee foto's van Wouter van de muur om mee te nemen naar de crematie, dan kijken we naar hem in plaats van naar een dichte kist.

Als we na de dienst uit de aula weglopen wacht Berna onbewust op de hand van Wouter, na zesendertig jaar zo gewend om met z'n tweeën weg te gaan.

Cornelis de Vos

* 1846 Ooltgensplaat † 1912 Apeldoorn, 65 jaar
X 1873 Haarlemmermeer

Pieterkje Schouten

* 1851 Nieuwendam † 1885 Sloten, 33 jaar

Kinderen

Maartje de Vos * 1874 † 1876, 1 jaar
Maartje de Vos * 1876 † 1877, 3 maanden
Antje de Vos * 1878 † 1892, 14 jaar
Maria de Vos * 1880 † 1917, 37 jaar
N.N. de Vos * 1883 † 1883, levenloos
Pieter de Vos * 1882 † 1882, 2 maanden
Johannes de Vos * 1884 † 1942, 57 jaar

Cornelis de Vos

* 1846 Ooltgensplaat † 1912 Apeldoorn, 65 jaar
X 1886 Sloten

Janke de Vries

* 1848 Franeker † 1926 Apeldoorn, 77 jaar

Kinderen

Simon de Vos * 1887 † 1947, 60 jaar

2

Van Ooltgensplaat naar de Haarlemmermeer

Cornelis de Vos en Pietertje Schouten 1846 - 1912

In een seniorenflat in de Bijlmermeer woont Maartje de Vos, achterkleinkind van Cornelis de Vos. Hun levens zijn in tijd dertig jaar van elkaar gescheiden, van zijn sterven tot haar geboorte. Ondanks dat ze elkaar nooit gekend hebben zijn er wel verhalen die dertig jaar hebben overleefd. 'Cornelis de Vos was een herenboer, die had geld en koeien' vertelt Maartje. Het verhaal komt onwerkelijk over, een welvarende boer met bezit. De familie heeft naar mijn aanname altijd in armoede geleefd. Cornelis de Vos is geboren op Goeree-Overflakkee, zijn ouders ontvluchtten de armoede en migreerden naar de Haarlemmermeerpolder. En ook daar was het bestaan een strijd van overleven, en zelfs dat lukte niet altijd. Over de zoon van Cornelis, Johannes de Vos, ook niets dan verhalen over armoede, hard werken en honger. Hoe kan Cornelis de Vos dan in welvaren hebben geleefd? En hoe heeft hij zijn bezit vergaard?

Op een maandag in mei 2011 fiets ik van Schoonhoven via de Hoeksche Waard richting Overflakkee. Het doel: Ooltgensplaat. Ik ben een paar dagen op pad in Nederland om de oorspronkelijke dorpen van mijn voorouders te bezoeken, ik weet pas van het

bestaan van Ooltgensplaat sinds ik op zoek ben gegaan naar mijn voorouders. Via de brug over het Haringvliet bereik ik 'Oost-Flakkee', nog een paar kilometer achter de dijk langs tot mijn bestemming vandaag. Als ik het dorp binnen fiets voel ik een onrustig soort sensatie. Bijna honderdzesig jaar geleden vertrok Cornelis de Vos met zijn ouders hier vandaan om nooit meer terug te keren. Nu, vier generaties later, kom ik weer terug in het dorp waar mijn voorouders eeuwenlang gewoond hebben.

Ik fiets langzaam het dorp in, langzaam om de eerste indrukken zoveel mogelijk door te laten dringen. Het dorp komt stil en verlaten op mij over, alsof mijn voorouders net vertrokken zijn. Voor het Oude Raadhuis aan de kop van de Voorstraat stap ik af. Ik kijk uit over de straat, in één van deze huizen is mijn betovergrootvader geboren, in deze straat speelde hij als kind. Uit deze straat is hij als kind voorgoed vertrokken. Bij het Oude Raadhuis stap ik naar binnen. Ik bestel een biertje en raak in gesprek met Martha, de uitbater van het Raadhuis. Ik vertel over mijn reisdoel en nog iets praktisch, ik heb een bed nodig voor de nacht. Martha nodigt me alvast uit om 's avond te dineren in het restaurant. Voor het bed meld ik me in de Voorstraat. Ooltgensplaat heeft één bed & breakfast met één kamer. Staand voor Proeverij 13 in de Voorstraat bel ik het nummer dat op een papiertje achter de deur staat. Ik heb geluk, de kamer is beschikbaar. Over een uur kan ik terecht.

Het restant van de dag gebruik ik om door het dorp te wandelen. Ooltgensplaat is een ringdorp aan het oostelijke puntje van het eiland Goeree-Overflakkee. Het dorp ligt in de provincie Zuid-Holland, maar alles aan Ooltgensplaat doet Zeeuws aan. De Voorstraat is de voornaamste straat in het dorp met statige oude huizen aan beide zijden. De Voorstraat komt uit op een kleine ringweg om de Nederlands Hervormde kerk heen, waar het de naam ringdorp aan te danken heeft, een typische Zeeuwse dorpsvorm. Aan de andere kant van de Voorstraat ligt het Oude Raadhuis uit 1616, aan een haventje, de Kaai en een voormalig

militair fort dat nu in gebruik is als vakantieoord. De Kaai en de oude forten tussen de grasheuvels die door Napoleon gebruikt werden zijn prachtige speelplaatsen. Cornelis zal er als kind veel geweest zijn, om zich te verstoppen, of om te vissen. De Nederlands Hervormde kerk in het dorp wordt in 1847 net herbouwd als Cornelis in de wieg ligt. De kerk waar Cornelis als kleine jongen op zondagen naar toe gaat staat nog steeds aan de binnenkant van de dorpsring.

Via de Voorstraat loop ik terug richting het protestantse kerkje. Ik neem een zijstraatje van de ring. Daar tref ik de voormalige slagerij van het dorp aan. Ik gluur door het raam, het heeft nog het meest weg van een zeer rommelige opslagplaats. De familie de Vos in Ooltgensplaat was groot en woonde er al generaties lang. De voorouders van Cornelis woonden in het centrum van het dorp, in de Brandewijnstraat. De zijstraat van de ring aan het einde van de Voorstraat. Al sinds de achttiende eeuw woonde en werkte de familie daar als 'vleeschhousers' ofwel slagere en vleeshandelaars. In het heden zijn de sporen daarvan nog zichtbaar. Op het adres van de slagerij in de Brandewijnstraat waar de familie de Vos heeft gewoond staat nog steeds de naam 'Joh. de Vos' in de winkeldeur gegraveerd, versierd met veel krullen en de afbeelding van een rund en een driecijferig telefoonnummer. Er is tot halverwege de twintigste eeuw een slagerij gevestigd in het pand. In 1950 staat de slagerij onder naam van 'J. de Vos' in het telefoonboek met telefoonnummer '27'.

Aan het einde van de achttiende eeuw is Johannes Willemszoon de Vos, drie generaties eerder en de overgrootvader van Cornelis de Vos, de 'vleeschhouwer' van dienst in Ooltgensplaat. Hij woont bij de slagerij in de Brandewijnstraat. Johannes Willemszoon de vleeschhouwer heeft in de achttiende eeuw nog geen slagerewinkel zoals we die nu kennen, een winkel met een toonbank en klanten, de achterplaats van het huis in de Brandewijnstraat moet meer op een slachterswerkplaats hebben geleken. Er stond een houten hakblok, een werktafel en het